

„Здавалося гарячий обрій розсунувся широко-далеко, ген-ген за Дністер, за нагорянські скелі, спинився день, відійшла у бік левада, рушниці, утома, а залишилося лише сонце, прудка ріка, пах чебреця та мінливий обрій.

.А з-за обрію мчали татарські загони, переслідувані ко-заками, сунули на північ бундючні яничари, щоб за мить утікати через Дністрові пороги, з криком і гомоном чвалували галасливі волохи, нещасний Хмельниченко переправлявся через хвилі, Дорошенко з надією вдивлявся з подільських горбів ген-ген у розшарпану батьківщину... Ішли близкучі конфедерати і нахабні північні полки. Минулося. Все минулося. Усі, що пройшли через Поділля — усі залишили на йому сліди.

— Але ніхто не змінив Поділля, паничу. Ніхто його нам не відібрав, і не відбере, жадний чужинець остаточно не запанував над балками і горбами!

І ніхто не запанує!

Старий замовк. Що і якими шляхами привело цього подільського дядька до його думок? Коли пройшли його думки шляхами історії і звідки знайшли вхід до серця?

Тільки потомки берладників, тих гульливих і одчайдущих попередників січового козацтва, потомки громадян вільного Берладу, що їх завше тягло на рідні горби і балки, в неприступні скельні місця над Дністром, — тільки вони могли мати такі думки.

Справді берладник! Може потомок нещасного Івана Берладника, або одного з тих ізгойів, що дали Україні Поділля і в найтяжчу добу лихоліття і руїни міцно втримали батьківщині цю красну землю, цей мужній рід.

Кілька днів після, під час нежданої зустрічі з ворогом на виїзді з балки старий поляг біля свого кулемету, коли ми, заскочені ворогом, мчали в хижому, божевільному страху від смерти.

Торохтіння кулемета сухе і впевнене, дало змогу опам'ятатися. Так і знайшли старого; руки, задубілі на держалах кулемету, не віддали ворогові навіть поторощеної зброї. Були вперті берладники”.

В однім із останніх своїх віршованих творів — „Берладницькій сестині”, що її назву тепер уже певно не треба тлумачити, Мосенц не відмовляється від надій на воскресення ворогами давно похованої Батьківщини, коротко згадавши ту прокляту отару національних дегенератів, віппханих драгоманівськими ідеями, що в році 1917 і слідуючих так ганебно своїми ж руками знишили всі можливості повстання рідного краю з мертвих — роблячи все це в ім'я „високих гасел” — вічної дружби з прекрасною російською демократією, інтернаціонального братерства всіх трудя-

ших, міра всьому світові і т. п. божевільним ідеям доби ос-
тannього ступня дегенерації здрагоманізованої соціалістич-
ної інтелігенції, що їй нещасливим збіgom обставин поща-
стило загнати в труну відродження України, бо взявши вла-
ду на Україні в р. 1917 по упадку російської імперії ці вірні
слуги російських ідей — Винниченки, Порші і інші — бли-
скуче виконали службу російської поліції на Україні (і ро-
сійської політики), удаючи з себе назовні „революційний
уряд України! ” В „Берладницькій сестині” поет проголо-
шує :

Тут знов я йду шляхами моого краю
завузленими між Дністром і Богом,
шляхами чести, боротьби і слави,
А візія майбутнього ширяє
над цим гранітним межовим порогом
у відблисках минулого заграви.

Те марево півзгаслої заграви
надить-манить мене до цього краю,
проклятого грізним залізним богом
за те, що збайдужів до громів слави
„орлом под облаки” вже не ширяє,
а псом стуливсь перед чужим порогом.

Та я, берладник, за своїм порогом
чатую все ж на сполохи заграви
грозових днів над просторами краю,
чатую на змагання з хижим богом,
чатую : бути, бути бурі слави,
що ось вже мчить... спиняється... ширяє...

І наді мною віра ця ширяє,
Кріпить берладника поза порогом :
бо прийдуть дні Великої Заграви,
край проклятий, знесилений до краю,
стріпне чужим зненавидженим богом
і піднесеться з небуття до слави.

Але берладнику не треба слави
(Хай потім забуття над ним ширяє)
лише би стати над своїм порогом,
змагатися у пломіні заграви
за те чи бути чи не бути краю
офірою перед московським богом.

О, хай би навіть і змагатись з Богом,
хай навіть скінчиться буття без слави,
хай наді мною крук лише ширяє, —
лише б лежати знов перед Порогом
за клекотливим кулеметом і з заграви
останніх хвиль, напружених до краю,

побачити як лине шляхом слави
до краю і ширяє за порогом
заграва Волі над Дніпром і Богом !

Одним із найбільших досягнень космічної поезії Мозеса-
дза є його „Зодіак”. Перша частина його звучить :

Час без кінця. Та є проте десь межі
Незмінності сузірній Зодіака.
І станеться : розсиплються мережі
Так знаних нам, так довідомих знаків :

Могутній Лев знесилено дотліє
В пожежності нащадків Леонідів,
І розіб'ється кухоль Водолія
На вогневій брязкіткі болідів ;

Забракне стріл в Стрільцевім сагайдаці,
Без золота луски загинуть Риби,
Загубляться Близнята десь у мряці,
І Скорпіон себе жалом не хибитъ.

Всі речі, наслідки усі й причини
Усі почнуть з Ваги подій спадати...
І тільки Діва ясними очима
Космічний хаос буде оглядати.

По зникненні сузірь і розпаді всесвіту поетові ввижає-
ться поновне творення :

Ось він почне дробити на атоми
Усі сузірря, сонця і планети,
Змішає їх до купи і потому
Спіраллю скрутить нової комети.

Благословить її новим простором
І безконечність часу дасть їй знову...
І Діва знов таємні схилить зори...
І знов почнетися Чин і буде Слово.

Та все ж у неподібності подій
Буде тремтіти гігантична фуга,
Мов спадщина минулої стихії :
Зметована в Надвічності потуга.

Та навіть у найпотайніших зломах
Ваш слід безслідний не буде греміти,
Як не гули й раніш в світових громах
Ні предки ваші ані їхні діти.

Третя частина вертає нас з безодень позачасовости до
часу і навіть до сучасності :

Ненависть ваша поруч йде з віком
І боязка й нахабна одночасно.

Прямує, мов залякана, безгласно
Любов і приязнь тим самим шляхом.

Цілуєте чи бєте пястуком,
Все робите машинно і безстрасно
Й цінуєте: „то — гидко, це — прекрасно”
Прислужливо брехливим язиком.

Між пеклом заплитким і пласким небом
Все пізнано... нічого більш не треба
Двохвімірним підлизливим рабам

Спокою й вигід. А суворість знаків
Погрожує облудливим очам
Прокляттями прийдешніх Зодіаків.

Четверта частина ще більш картаюча і гнівна:

Коли знова прийшла пора для Діви
Які принесли ви Йому дари?...
Фальшивий патос привітальних співів,
Нещирість рук, піднятих догори,

Бундючність слів штампованих з нагоди,
І зраду ще не змовляних присяг...
Бо вам потрібен тільки з-за вигоди
Цей пошматований, скривавлений цей стяг.

Ні, не спіймає вас в надвічнім Чині
Ані хвали, ані проклонів сіть!
А присуд: непотрібній Майстру глині
Буть порохом біля шляхів століть!

У триптиху „Нівелір” поета жахає привид зрівняння
всього — моря, землі і неба до одної міри. В третій частині
цього твору поет з винятковою силою креслить понурість
цього жахливого привиду:

Тихий, тихий сон мене опяв:
До скелястої безодні я спадав,
І на скелі тінь моя лягла
Мов би в горах тінь орліного крила,
Тінь лише гойдалася обіч,
Поринаючи в безодні глупу ніч,
Поринаючи зі мною без кінця
В невідомую безодність рішенця,
У порожній нерухомий вир
Чорних блисків і погаслих зір.

Та ураз в падінні я спинивсь,
До базальтової скелі притуливсь,
Притаїлась з-заду тінь моя,
В глибині вона лише та я...
Гей, глибоко ще безодні дно,
А вгорі назавше замкнено вікно,
В невиді згубився світла слід,

Тишиною лише темрява звучить...
 Згинув жах, відвага завміра,
 З-за плечей байдужність визира ;
 Байдужа їй злоба і любов,
 Чи підноситися чи спадати знов,
 Чи до віку бути на шпилі
 В глибині землі далеко від землі...
 Тиша, тиша... зупинився час,
 Тінь моя в заломах скелі розплилась,
 Розплилась... як не було її,
 Вже й свідомості затерлися краї,
 І на місці вир кудись несе,
 Все вже страчено і знайдено усе.

Перед географічною мапою нашої планети, поета охоплює порив до далеких незмірняних мандрівок, йому вважаються шляхи стількох вікопомних мандрівників :

О скільки в вас, барвисті акварелі,
 О скільки в вас недовідомих чар,
 Пісково-жовте — пласкій пустелі,
 А темна гнідь — гірські хребти до хмар.
 Зелений тон — зеленій рівнини,
 Вітри — брати там ширять свій пеан,
 Там пампа, пуста, джунглі, степ Вкраїни...
 Глибока синь — солоний океан.
 Вплелись річок блакитній емалі
 В озер аквамаринові цятки.
 Сувора чернедь креслить магістралі,
 Зєднала міст розкидані крапки.
 О вслухайся ! О вслухайся в цю гаму,
 В зазивний шелест цих шелестівок !
 Сагара, Калагарі, Сьерра, Шамо...
 Так звихрений шуршить сухий пісок.
 О подивись ! Пройшов шляхом цим Поло,
 Колюмб, Пізарро цей відкрили край,
 Тут Магелян, тут Кук завершив коло,
 Тут плив Лисянський, жив ось тут Маклай,
 О сяйво, барви, звуки, аромати...
 На північ — Рак, на південь — Козоріг...
 А тут зійшлись мерідіянів грati,
 Тут біла смерть свій стереже поріг.
 О скільки ви, барвисті акварелі,
 О скільки ви ховаєте принад !
 В вас зови на далекій оселі.
 На океани, на підхмарні скелі...
 Усе вперед і ніколи назад !

У ліричній драмі Мосенда „Вічний Корабель”, з доби героїчної боротьби малих Нідерляндів проти Еспанії наприкінці XVI. ст. яскраво протиставлено два світогляди: вигідний опортуністичний і героїчний.

Перший радник каже:

Один є вихід: почнемо
Спокійно, споро працювати,
Збрати силу і міцніти,
Бо краще для вітчини жити,
Ніж для вітчини умірати
А наші мрії здійсняти ...

Другий радник відповідає:

Нащадки, діти, кажеш ти!
А чом же ти такої гадки,
Що міць чужинчої пяти
Спроможуть знищити нащадки,
Як не навчили їх іти
Батьки до ясної мети?
З дитинства звикнувши згинати
Покірно спину перед паном,
Чи прийде в думку їм повстать,
Навіщо Бога прогнівлять,
Коли й без волі не погано!
Ти може скажеш: дух батьків
Ніколи в дітях не загине,
Перетриває ряд віків
І лютим mestником полине
У повні сили, не як ми,
На звук бойової сурми?
А хто ж дітей переконає,
Що воля вища над усе?
І хто їм приклад принесе?
Мечами спомину розкрає
Слухняність рабську, як самі
Ми скоримось задля спокою
І шию схилимо в ярмі?
За що вони підуть до бою?
Скоритися? Ніколи ні!
О, як облудна ця порада!
Так зрадники лише одні
Казати можуть! Що їм зрада.
Для них дорожчі калитки,
Крамниці їхні і товари,
Тепленьких запічків кутки,
В шинках піацькії гуртки...
Що їм майбутнього примара?
Вони також вітять будуть

Жахливих костровищ принади,
 Що нам з собою принесуть
 Кати святої Германдади.
 За кістку з панського стола,
 За кут в еспанському подвіррі
 Зраднича зграя віддала б
 Будучину вітчини, віру
 У вільне місце на землі,
 В ясну прийдешності заграву,
 В усе, що на життєвім тлі
 Здійснити хочем : силу, славу,
 Потужність праці, взлети мрій
 І мудрість і надхненість чину...
 Ця віра без сліду загине
 В покорі рабській, без надій...
 Душа загине теж із нею,
 Душа народу моєго,
 І стане труп живий з нього
 Прокляттям Божим над землею !
 Ось я казатиму ізнов :
 Змагатись за святую справу,
 Віддать за неї піт і кров !
 Еспанцям — месть, краю — любов !

Головна постать цієї драми, статочний купець Ганс ван
 Лоос. не вірить в можливість продовження боротьби :

..... Де ж
 Той вождь, який спроможе взяти
 Крім слави і безславя теж
 На себе ? Зможе подолати
 Невдачність мас, погрозу змов
 При першім прояві невдачі.
 Хто зможе все почати знов
 І на однині не заплаче ?
 Хто з тих людей такої вдачі.
 Був Мовчазний — і одійшов.

Ганс вирішує залишити батьківщину і рушити кораблем
 за океан і за океаном заснувати нове Брюгге. Серед бурі
 йому являються привиди його дітей, що не схотіли залишати
 рідне місто, бо воліли боротися хоч би й до загину.

Дівоча постать каже Гансові :

Я залишила Марту з Яном
 На гребні брюгської стіни.
 Там полягли вони обое,
 Любов віддавши за любов ;
 І повінчала їх у бою
 Пекучих ран гаряча кров.
 Та це були останні жертви,

Остання відданости путь...
Ніколи вже, о Гансе, мертві
На стінах Брюгге не впадуть!

Юнакова постать каже йому:

А я лишив Міхаеля
На просторі фландрських піль
Високо — зоряна стеля,
Довкола — безбережність миль.
Вклав молідечу потугу
Він в присяги й віри слова...
І вільної Фляндriї вітер над другом
У вільному леті мчить виднокругом
Й Те деум свободи співа.

Подруге промовляє до Ганса дівоча постать:

О, був шляхетним твій одчай,
Що підвигнув тебе із виру
Нещастя вітчини. Мав ти віру
В чужий благословенний край
Та в свій згубив. Тяжким закляттям
На Брюгге сумнів твій впаде,
Бо місто ввік стоять буде,
Юнацьким звільнене завзяттям
У непорушності, незмінне,
Усі спокуси плідних змін
Перетріває це каміння
Оплаканих тобою стін.
Повік не знищить час, ні ворог
Нічого в нім, щоб вірив ти:
Повиті у закляття морок
Роки над ним будуть плисти;
Не зможе Брюгге жити ні **вмерти**
Спокоєм сповнене ущерть...
О, Гансе! Гірша ще від смерти
В нім запанує Брюгська Смерть.

(Вирази Брюгська Смерть, Мертві Брюгге означають **муральну непорушність цього міста, де неначе завмерло життя**).
Ганс благає:

О, присуде Божий... станься...
Прийми ж мене, океане...

Але у відповідь на це благання **до нього мовить юнакову постать**:

Ні, ти не загинеш, Гансе,
В сивім завої туману.
Смерть бо — це пристань спокою,
Якого бажав вітчині.
І ось іде за тобою
Присуд життя: ти від нині

Плиstimеш в просторах моря
 Цим галіотом без впину,
 Щоб міг збегнути сувори
 Закони Вічного Чину.
 Ти миру, правди і волі,
 Хотів в далині шукати ?
 Hi ! Чином на рідній долі
 Ти мусів їх здобувати
 До щастя в землі Йоганна
 Не Фляндрію було вести !
 Те щастя мав ти змаганням
 На фляндрський простір принести
 За сумнів, що не зміг здолати,
 За страх боротьби і жертви, —
 З своїм кораблем заклятим
 Не можеш ні жити ні вмерти.
 У змінах землі і неба
 Ти будеш вікам осторога :
 За правду одвічну треба
 Бажати змагатись і з Богом.

Голоси затихають. Вп'явши перед себе зір, непорушним залишається Ганс ван Лоос. Оточення яснішає, стає прозорішим, мов зникає з нього матерія, залишаючи тільки обриси річей... I привид Літуна-Голендерця, примара Вічного Корабля морів починає свій рейс по океані Часу..

В сцені IV-ї цієї драми є партія, що її по черзі співають голос жіночий і чоловічий, що неначе створена для співу й музики. Подаємо розділюючи голоси знаком —

Глянь ! Там у просторі маячать вітрила ! —
 Hi ! То лише хмарок біlosніжні крила !
 То не кораблі ! —
 Глянь же ! Он на щоглі рідний прапор має ! —
 Hi ! То промінь сонця „прощавай” кидає
 Од ланів землі ! —
 Хай одні ! Тим більше наша слава буде,
 Як самі тих земель всі пізнаєм чуда,
 Тільки ми одні. —
 Океан жадібний привітає радо
 Нас в зелених хвилях водяного саду,
 В темній глибині.
 Хоч ридай, хоч смійся ! Буде так ! І годі ! —
 Ще ніхто не плакав у мойому роді !
 Я ж забула й сміх !
 Нам одно лишилось : починати наново !
 Hi ! Не згинем ! Створим ми вітчину знову
 На полях нових ! —
 Вогкій безодні нас проглинуть всіх !

III. Євген Маланюк.

У вступному сонеті до першої своєї книги („Гербарій“ Гамбург, 1926) Маланюк м. і. каже:

Покарано... На наші кров і піт
Прийшла орда. Лишили олтарі ми.
Шукаєм путь в туман незнаних Римів
Врятовані від варварських копит.

Та в мрії живемо необоримій,
Що прийде час і зранені степи
Одягнуться в нових поем снопи,
Повязані у перевесла рими.

Беручи справу з перспективи цілого десятиліття, що про-
минуло від написання „Гербарія“, можна сказати, що емі-
граційна українська поезія, що вийшла з-за дротів інтерно-
ваної армії Української Народної Республіки, піднеслася на
рівень визначного і передового чинника оновлення і погли-
блення змісту української культури, що її передвоєнна про-
світянщина, народництво, марксизм, плюс драгоманівщина
тримала уперто в дитячім візочку...

Перші роки еміграції поет перебував під впливом болю-
че-гострого почуття: розлуки з рідним краєм і самотності
серед чужого й бурхливого життя, глухого й сліпого на
скарги і нищення України:

... Все сниться матернії руки
Стара солома рідних стріх.

Все сниться гук весни і вітер,
Веселий вітер світлих літ.
А тут — молюсь, убогий митар,
Шукаю Твій вогненний слід...

Hi! Не знайти! Ніхто не знає,
Ніхто не чув Твоїх плачів.
Біля всесвітнього Синаю,
Як завше : золото й мечі.

— — — — —
А я на полум'ї розлуки
Назавше знищую роки,
І сниться степ Твій, сниться луки
І на узгіррях — вітряки.

Там свист херсонського простору !
 Там вітер з кришталевих хвиль !
 А тут : в вікні опустиш стору,
 І пੋш самотній, смертний біль.

В уяві ясно й прозоро повстає образ батьківського дому
 і рідних околиць :

Несу оттут страшний свій іспит
 І знаю, що життя міне.
 І мати, сидячи на призьбі
 Вже не вичікують мене.

Давно Євгена поминає
 Заупокой старенький піп,
 За весною весна минає
 Під запашне зітхання лип.
 Все далі висиха Синюха,
 Й ління її весела синь,
 А вітер заголосить глухо
 І пролітає в далечінь.
 Сіріє стріха під дощами,
 Вже хата стала нетривка,
 І мати слухають ночами
 Бронхітне гавкання Бровка.

Всупереч т. зв. „українській радянській поезії“, що по-
 кірно корилася кожній черговій забаганці московських оку-
 пантів, принаймні в особах найбільш слухняних харків-
 ських літературних урядовців українського походження, Ма-
 ланюк уважає свою роля, своє мистецьке завдання — зав-
 данням завойовника, відповідального за майбутнє своєї на-
 ції :

Бідне серце віддав на поталу нещадним спрагам,
 Обернув лютий rozум у трактор на ниві слів.
 До Тичин та Сосюра я навмисне тверезим Варягом
 Увійшов в цю добу, історичних вітрів і злив.

У „Псальмах Степу“ з епіграфом „Кріавії зорі світ по-
 відають“ з „Слова о Полку“ поет систематизує свій погляд
 на зміст сучасної доби для нашої батьківщини :

Лежиш, скрівавлена і скута,
 Мов лебідь в лютім полоні.
 Яка ж страшна Твоя покута !
 Які глухі, жорстокі дні !
 Міцна, як смерть Твоя в'язниця,
 В ній морок смороду і мла,
 Невже Тобі ще може сниться,
 Що вільна Ти колись була ?
 Що над ланів співучим златом
 Ти билась крилами в блакить ?

А тут терпінням і скорботам
Життя віддало кожну мить.

А тут все тіло пражить сором
Гостріш, ніж біль найгірших кар, —
Коли Тебе розпуснім зором
Нагую огляда владар.

В хвилину зневіри й одчаю не матір'ю — степовою зрадою
Бранкою — увижається авторові „Гербарія” батьківщина:

Hi ! Ти — не мати ! Шал коханки
У чорнім полумії коси,
В обличчі степової бранки
Хміль половецької краси.
В очах звабливий морок ночі, —
З них кличе, кличе глибина,
А в диких рухах ще регоче
Ніким незаймана весна.
Тебе б конем татарським гнати,
І, — тільки просвистить аркан, —
Покірливо підеш сама ти
З лукавим усміхом у бран.
Привабливо-безсила й гарна
Осяєш ти чужий намет,
І хижий хан буде безкарно
Впивати уст отруйний мед.
Та хутко скінчиться відрада :
Засне він втомлений, в тобі ж
Прокинеться крівава зрада
І стисне віроломний ніж...
Бліснуту у тьмі вовчиці очі —
Лиш горло кров'ю захарчить, —
Ти в море степової ночі
Впірнеш русалкою умить.
І знову чарівне обличчя
Закріє половецький степ,
І знову ніч очей покличе —
Тебе спіймати, схопить Тебе б !
Тебе б конем татарським гнати,
Поки аркан не заспіва !
Бо ти ж коханка а не мати, —
Зрадлива бранко степова !

Від неймовірно жахливої сучасності Маланюк переходить до грізного й тяжкого майбутнього :

Хижі птиці летять зі Сходу
На червоному тлі пожеж, —

Бачу, бачу Твою Голготу
 І відціль, з моїх мертвих меж.
 Скитський вітер гуляє і нині,
 Як тоді, пам'ятаєш Ти ?
 А степи Твої знов — пустині,
 Хіба тільки нове — хрести.
 Проорало глибоким плугом,
 Кровю сіє новий сіяч, —
 Дике жито прийдеться другим
 Тяжко жати під спів і плач.
 Дике жито ! Криваве жито !
 Поховай же страшний наш слід, —
 Серцем знищеним — все пережито
 В апокаліпсі хижих літ.

В четвертій частині „Псальмів” розкриває поет остаточно образ батьківщини — степової бранки, України, що внаслідок ідіотської політики драгоманівської Центральної Ради й не менш драгоманівських соціалістичних партій розброєна та знесилена ставіскіядою чи пак винниченко-поршиядою доморослих пацифістів та антимілітаристів, антинаціоналістів та антишовіністів, стала іграшкою в руках стількох чужинецьких ворожих сил: москалів червоних, білих (Денікінд, Врангель, Алмазоф) чорних (Волін, Барон, Махно) не згадуючи вже поляків з французами, білошкурими й чорношкурими, греків... до яких незмінно прилипала якась частина національно-несвідомих українців :

Прости, прости за богохульні вірші,
 Прости тверді, зневажливі слова !
 Гіркий наш вік, а ми ще може й гірші,
 Гіркі пісні глуха душа співа.
 Під грім гармат, під вітру подих дикий
 Гула дудонь з-під варварських копит, —
 Ми не зазнали іншої музики
 І інших слів в вогні залізних літ.
 Десять мудрим сном в архівах спали книги,
 Ми ж з них хіба палили цигарки.
 Напів-русини, напів-печеніги,
 Наш навіть сміх був хмурий і гіркий.
 То ж не дивуйсь, що, визволившись з брану,
 Ти, зранена, зустріла нас, синів,
 Що в дикім захваті ятрили кожну рану
 Шаршавими руками дикунів,
 Що в дикій пристрасти — Твоє тулили тіло,
 І кожний рвав до себе і радів,
 А кров текла... І Ти захолоділа
 В палких руках закоханих катів.

Тепер, коли кругом руїни й вітер,
 Я припадаю знов до Твоїх ніг, —
 Прости, прости, — молю, невтішний митар,
 Прости, що я — останній печеніг,
 Прости, що я не син, не син Тобі ще,
 Бо й ти — не мати, — бранко степова !
 З Твоїх степів летять птахи зловіщі,
 А я творю зневажливі слова.

Ці образи з певними змінами майже повторюються у „Снах”. Шевченківською збожеволілою покриткою уявляється Маланюкові Україна :

І вчора знову снилась Ти —
 З пекучим зойком в тайні зору,
 І степ, і села, і хрести
 І свист херсонського простору.
 Ішла розхрістана й страшна,
 Всміхалась божевільно-хитро, —
 Опеченого чорним вітром
 Обличчя зразу й не впізнав.
 Навколо мертві площи піль
 В шматках осіннього туману.
 Пекучий піт, селянський біль,
 Зітхав крізь землю тяжко й пяно...
 Ти йшла безвладна, як сліпа
 Єдиним сном, єдиним болем,
 Ти йшла навік проклятим полем,
 Й до стіп чорнозем прилипав,
 До стіп поранених... Мій крик
 Завмер у горлі згустком крові,
 А Ти й не глянула в мій бік,
 Стиснувши ще міцніше брови.
 А Ти — байдужа і чужа —
 У чорний степ пішла... шукати...
 І зір різнув вогнем ножа,
 І зір Твій не схотів піznати,

Поет відкидає молитви, благання і слези, — поет кличе до невблаганої помсти :

Hi! не тропар і не псалом!
 Не молитви, не плач до неба, —
 Свячений ніж, стиснутий злом,
 Свячений ніж — оце нам треба.
 В жорстоку, хижу ніч життя,
 В оцю страшну, страсну годину, —
 Здуши гадюку почуття,
 Забий, забий в собі людину!
 Дивись, — крізь язики заграв
 Встає пожар, як Гонта, ярий,

І морок ночі розідрав
 Міліоновий голос : Кари !
 Катуй, гвалтуй хижачький схід !
 Жени орду в азійську далеч !
 На спів осінніх панахид
 Злетиться знову хижак галич,
 І вкриє стерво вражих тіл,
 І їй в жахливій тиші ночі
 Накаже грізний Азраїл
 Ворожі видзьобати очі.

В „Вітрах Історії” поет міцніше зв’язує сучасність з **ми^и**
 нулими добами нашої історії :

Знов на Богдановій дідизні
 Історії свистять вітри,
 Скрекочуть місяці залізні
 Неповторимої пори.
 Ще не одно століття йтимеш
 Метою перед рухом лав !
 ...І буде снитись бідний Тиміш,
 І гук неодгукавших слав ...
 Ще не один раз все повториш
 Під^игрім історії, як в снак
 І може тільки втрете створиш,
 І втрете запала весна !

В „Евангелії піль” Маланюк досягає найвищого в цій
 книзі щабля досконалости. Наводимо кінцеву частину цього
 циклю :

Знову біблія літа розкрила
 Сторінки заколосених піль.
 Легкий вітер напружує крила
 Гнати леготом золото хвиль.
 Все забув : мої смутки і скрути,
 Мої грішні, бездушні слова, —
 Тут, на царині, Книгою Рути,
 Розгортаються справжні жнива.
 Про святий пророкуючи голос,
 Про Месію над морем пшениць,
 Тут дзвенить обітницєю колос,
 Під покосом схиляючись ниць.
 Можна смерть лише смертю здолати,
 Тільки в цім таємниця буття.
 І зерно мусить вмерти, щоб дати
 В життєдавчому житі — Життя.
 Сонця співом дзвенянять гострі коси,
 Сонця спів в стиглім золоті нив,
 І шумлять під косою покоси,
 І вязальниць доноситься спів.

В своїй другій збірці „Стилет і Стилос“ (1925), Маланюк досягає повноти розвитку творчих сил і спроможностей, уже в першій книзі накреслених широко й могутньо.

В одній з початкових поезій цієї збірки автор так передає свої мистецькі настрої й почування:

Внизу — землі людська короста!

Внизу — здрігається життя.

А тут все так одвічно просто,

Ся синь і спокій небуття.

Дзвінкий сей воздух, воздух висі,

Міцне вино височини,

Де я молю його: зявися

І браму в вічність одчини!

Чому ж часами тут так страшно?

Так зимно диха самота.

Таке тяжке — прозоре брашно,

Так вабить діл і суєта...

І сниться знов солодкий запах —

Земного тіла кров і піт,

І пазурі на вовчих лапах,

І лихоліть огненний слід, —

Всіх згуб земних страсні принади,

Страшна краса отсих степів...

Ta дзвін козацької балади

Під степового вітру спів.

Дуже важна для зrozуміння його творчості є „Бiографія“:

I.

Завжди напружено, бо завжди — проти течій.

Завжди заслуханий: музика, самота.

Так, без шляху, без батька, без предтечі.

Так — навспряжки — де спалює мета.

Все чути. Всім палати. Єдиним болем бути,

Тим криком, що горить в крівавім стиску уст,

І знати, що випало — загаснути забутим,

Й останнім спомином — кісток народніх хруст.

II.

Так, вийшовши з глухого степу,

З зітхань стражданої землі,

Вирізлюю німий життепис

На дикім камені століть.

Так, конструкую вічний образ

На сірім цоколі часу.

І мудрість протина, як кобра,,

Гадючим зоренням красу.

І розраховує й шепоче,

І виміряє кожен крок,

Лиш електрично колять очі
 Крізь все мережево морок.
 Заплутуюсь густіш і гірше
 Під діамантовий гіпноз,
 І тільки бачу — камні, вірші,
 І тільки чую — гул погроз.
 І все боюсь : скінчиться термін,
 А я не скінчу завдання
 І попливу один, без керми
 У тьму вміраючого дня.

III.

Мушу випити келех до краю —
 Полиневий мед самоти,
 Так нещадно, так яро згораю, —
 Чи ж побачиш, почуєш ти ?
 Недорізаним звірем — вітер
 Проридає в страшний простор.
 (Там жито — надовго збите,
 Там чорним повітрям — мор).
 А я мушу незморено — просто —
 Смолоскіпом Тобі Одній,
 Я — крівавих шляхів апостол —
 В голубі невечірні дні.

В перші роки еміграції Маланюк так само як і небіжчик Юрій Дараган були ревними пропагаторами культу Тичини, поета, що його твори свого часу, цебто в роках 1918—23, робили велике вражіння на певну частину української літературної молоді. Значення творчості Тичини, що дуже скоро „поцілавав пантофлю папи” — цебто московських окупантів, було неймовірно прибільшене. Проте наводимо присвяту, що її Маланюк склав Тичині — вона має ширше національне значення, поминаючи перебільщену оцінку варності поезії Тичини. У своїй присвяті Тичині Маланюк пише:

На межі двох епох, староруського золота повен,
 Зазгучав сонценосно твій соняшно-ярий оркестр, —
 І під сурму архангела рушив воскреснувши човен,
 Й над мощами народу хитнувсь камяний його хрест.
 І на древнім, на скитськім, на кровю залитім просторі
 Говорили могили, співали козацькі вітри.
 І у літери тайн степовій складалися зорі,
 Щоб пломінним пророцтвом означить початок пори.
 Так зродився ти з хвиль злотосиніх космічних вібрацій,
 Метеором огністим ударив в дніпровські степи
 І, здавалося, — вріс. І над плугом схилився до праці
 І вже мріяло серце про сонцем налиті снопи...
 Вили бурі історій. Рвали й жбурляли відвічне,
 О, ти знат, що тоді не сонети й октави, о ні !

Жорстко-ярим залізом ти пік одоробло північне
 Й клекотіла душа твоя в гнівнім, в смертельнім огні.
 Раптом... брязнуло враз! і ридально навік розірвалось...
 І бездонним проваллям дихнула порожня луна.
 ... від кларнета твого — пофарбована дудка зосталась
 ... в окрівавлений Жовтень — ясна обернулась Весна.
 І по синіх степах дикий вітер повіяв примару,
 Щоб журить і жахати... Замогильний доноситься спів
 І вночі мертвий місяць освітлить з-за сірої хмари
 Божевільну Офелію — знов половецьких степів.
 Знемагаючи від зневіри і втоми еміграційних буднів по-
 ет проте вимагає від української сучасності найбільшого на-
 мруження і зростання:

Безкровна Муз — нежива,
 А я несу їй в бідній жертви
 Мої скалічені слова —
 І окрівавлені і мертві.
 Не оживить, не запалить.
 Не випростать зігнуті крижі. —
 Ось кожна думка, кожна мить
 Сталевим лезом горло ріже.
 Гей, поки беться в хвилях злив
 Доби сієї лютий вітер,
 Так треба грому дужих слів,
 Що загули б в літаврах літер!
 Гей, де ж той гімн іржавих сурм?
 Де марш непереможних кроків?
 Де апокаліпс тих пророків,
 Що поведуть в останній штурм?

Згадуючи свою залишену й люто катовану батьківщину
 він пише:

Несамовитим криком крові
 Роздерлися Твої уста:
 Сурмиш у рупор пурпуровий,
 Вагітна бурями повстань!
 Крізь чорних днів крижану хугу,
 Крізь свист степів, крізь порох трун —
 Виконуєш космічну фугу
 На струнах зореметних рун.
 З несамовитого Синаю
 Ти — гураганом голосів —
 Гукаєш, кличеш, проклинаєш,
 В своїй розіпятій красі.

У вступі до „Ой у полі жито — копитами збито“ Малашюк креслить такий образ руїни й пустки по стількох війнах і повстаннях:

Запах стиглого жита. Поля
 Тяжким злотом полудня закуто.
 Тяжко дихає спрагла земля.
 Тяжко осінь лягла, як покута.
 Вітер спить на порожніх стернях.
 Зір біжить за одчинену далеч.
 Пустка. Ось лиш — розбиті горня
 Та криклива обідрана галич.
 Там, де хижо шуміли серпи,
 Там, де коси співали веселі, —
 Сиротливо-німої журби
 Залишились пустельні оселі.

Самого ж „Ой у полі жито” початок згучить так :

Сі руки ще не все віддали
 В добу тих спопеліх літ, —
 Ще вабить в синь співуча далеч
 Зітханням теплої землі.
 Ще кличе половецьким свистом
 Степів жорстока широчінь,
 Де кров текла вогнем барвистим,
 Богнисто брязкали мечі.
 Конем татарським рветися вітер, —
 Схопитись гриви ! Стиснуть спис !
 ... А жито копитами збито
 У чистім полі, як колись ...
 Й забитий (той, що вийняв жереб) —
 На сірий попіл перетлів.
 Лише регоче жовтий череп
 На ганьбу неба і землі.

Але в відплату за руйну і знищення мусить прийти
местник :

Знов Серпень диха жовтим жаром.
 Співають косами жнива.
 Коли ж то спалахнуть пожаром
 Мої розжеврені слова ?
 А там ? ...

— Порепалась од спраги,
 Спеклася спекою земля.
 Червоної жадають браги
 Стернями вкритій поля.
 Тремтить в розплавах сонця обрій,
 Курять шляхи — недобрий знак. —
 І, як мара, встає хоробрий
 З заліза кутий Залізняк.
 І ось пливє крізь душний воздух,
 Мов mrія втілена степів, —

В руках трима ґерлигу просту,
 В устах дзвенить залізний спів :
 — Вставайте ! Знову треба крові !
 — Знов коси оберну в ножі !
 І блиска зір. Жахають брови.
 І привид тане на межі.

В „Уривку з поеми” Маланюк розкриває свої незвичайні
 міцні зв'язки з своєю Землею і Родом :

Внук кремезного чумака,
 Січовика блідий праправнук, —
 Я закохавсь в гучних віках
 Я волю полюбив державну.
 І крізь папери, крізь перо,
 Крізь лак культури — богоданно
 Рокоче запорозька кров
 Міцних поплечників Богдана, —
 Тих отаманів курінних,
 Що під гармати революцій,
 Уміли кинуть пяний сміх
 В скрівавлене обличчя — муци.
 Чия залізна голова
 І з під катівської сокири
 Жбурляла в чернь такі слова,
 Що їй мороз ішов за скіру.
 Хто в дикий вихор гопака
 Втіяв життя назустріч степу.
 Й чия упевнена рука
 Зміцняла сивого Мазепу.
 Коли ж в батуринськім огні
 Держава рухнула, тоді-то
 Вони взяли священий ніж —
 Залізняка майбутні діти.
 Хай згинуло, хай загуло, —
 Вони лишилися, як криця !
 І жадний примус, жадне зло
 Їх не примусило скориться !
 Херсонські прерії — мов Січ,
 А кобзарем херсонський вітер,
 І рідним був одразу клич :
 — Вставайте ! Кайдани порвіте !
 Бо ж там тече козацький Буг,
 Й — не раз червона Синюха,
 А я там весен вербний пух
 І дух землі — з дитинства нюхав.
 Як не калічила Москва,
 Не спокушав її розгон той, —

Та враз підвісь і запалав,
І з серця кровю крикнув Гонта.

Свій погляд на поетичне мистецтво й на завдання поеми
Маланюк окреслив у „Стилеті і Стилосі“ так :

Не жар ліричних мальярій, —
Не платонічні очі Музи, —
Скінчився вік ваш, кустарі,
Під рокоти космічних музик.
І над безоднами глибин
Стихії шалом біснуватим —
Єдино **Конструктивний чин**
Поможе нам опанувати.
Не Піфії сліпий екстаз,
Не вундеркіндство і аrena,
Hi! — Математика проста —
Прозорим промінем Рентгена.
Талан — ліричне джерело.
То ж не поет, хто лише невпинно
Дзюркоче про добро і діло.
Поет — мотор. Поет тюрбіна.
Поет — механік людських мас
Динамомайстер, будівничий.
Повстань майбутнього сурмач,
Що конструює День над Ніччю.
Він з пекла й грому димних міст
В яких пульсує електричність
Поемою будує міст
Туди — у недосяжну вічність.
Серед самумів, серед злив,
Екстрактами могутніх формул
Він — неустаний хемік слів
Планує витревалу форму.
Сталево пружиться рука
І впевнено, з опори рими,
Ось вірш, як стріл, необоримий
Зростає аркою рядка.

В „Епілозі“ до цієї книги поет проголошує :

Вітри загасли. Грози вмерли.
Жовтнева закипає ржа,
Моя ж рука стискає берло
Ще ненароджених держав.

В простори одревли гармати
Під гук копит і брязк меча,
І замісць ран горять стигмати,
І пурпур крові — опанча.

Рука залізна прорізає
 Пророчих літер вічний карб.
 Де Захід в загравах мозаїк —
 Мов здобичі коштовний скарб,
 Він златоустим словом спіє,
 Він палить мудрістю уста :
 Не єзуїтство Візантії,
 Лишень — прекрасна простота.
 Вже всі примари розлетілись
 При деннім свіtlі простих мет.
 Ось : розуму — уважний стилос
 Та серця вогняний стилет.

Епіграфом до своєї третьої книги віршів „Земля і Залізо“ (Париж, 1930) Маланюк узяв два рядки закреслених Лесею Українкою в автографі „Суворий Дант“ з р. 1898 :

У тих післях, як в чорних водах Стиксу,
 Відбилося криваве лихоліття.

Вступний вірш „Землі і Заліза“ — „Напис на книзі віршів“ згучить :

Напружений, незломно-гордий,
 Залізних імператор строф, —
 Веду ці вірші, як когорти.
 В обличча творчих катастроф.
 Позаду — збурений Батурин
 В похмурих загравах облуд, —
 Вони ж металом — морітурі —
 Сурмлять майбутньому салют.
 Важкі та мускулясті стопи
 Пруживий одивають ямб, —
 Це дійсності, а не утопій
 Згучить грозовий дитирамб !
 Ось — блиском — булаву гранчасту
 Скеровую лише вперед :
 Це ще не лет, але вже наступ,
 Та він завісу роздере,
 Шматками роспадеться морок
 І ти, — нащадче мій, збегнеш,
 Як крізь тисячелітній порох,
 Розгорнеться простір без меж.
 Збегнеш оце, чим серце билось,
 Яких цей зір нагледів мет,
 Чому стилетом був мій стилос
 І стилосом бував стилет.

В історіософічнім циклі „Полин“ поет в основному залишається вірний настроям і образам своїх давніх — ще з „Гербарія“ — історіософічних віршів на теми з української історії. Четвертий вірш цього циклу присвячений тоді — року 1925 — численним „благоденствующим малоросіянам“

з-під знаку УССР, тим людям типу Скрипника, Тичини, Со-сюри, що вірно служили Москві, сподіваючися цим прислу-житися одночасно і втіленню їхньої мрії — світовій рево-люції — чекаючи, що при цьому впаде з панського москов-ського стола кілька крихточок на „українізаційну“ підлогу й не менш численним „благоденствуючим“ обивателям з емі-грації та західних земель, що рівно ж не в стані були зро-зуміти трагедії України, хоч часто належали до провідних кол супільства (усілякі „псевдо-критики та псевдо-публіци-сти з найстаршого львівського щоденника наприклад, що тоді старанно орієнтувався на великі й щедрі дари чи пак-ялмужну від харківських скрипниківсько-сосюрівських під-пунків):

Тут ті ж невільники злidenні,
Тут та ж сліпа і рабська кров,
А там імя посмертне „Ленін“
Вже обертається в „Петро“.
І знову, знову Вершник Мідний
Над бруками з твоїх кісток,
Пускаючись в ґалоп побідний,
Заносить мідне копито —
Це ж він, незнищений, як завше,
В вітрах історії — стріла, —
Москуву залізом загнуздавши,
Ще раз Полтавою пала.
Сей мрець воскрес і бенькетує,
Наллявся кровю і гуля, —
Копитом топче і катує,
І стугонить моя земля.
І тяжко стогне раб відвічний.
Даремно клекотить весна
І віє вітер історичний :
Він знов не чує і не зна !

У вірші „Шевченко“ поет розкриває свій погляд на Ве^{рх}
ликого Кобзаря України :

Не поет — бо це ж до болю мало,
Не трибун — бо це лиш рупор мас,
І вже менш за все — „Кобзар Тарас“
Він, ким зайнялось і запалало.
Скорше — бунт буйних майбутніх рас,
Полумя, на котрім тьма ростала,
Вибух крові, що зарокотала
Карою за довгу ніч образ.
Лютий зір прозрілого раба,
Гонта, що синів свяченім ріже, —
В гайдамацьких загравах степа
З дужим хрустом випростали крижі.

А ось поруч — усміх, ласка, мати
І садок вишневий коло хати.

В „Невичерпальності” поет дещо розширює цю саму тему :

Тяжким хрестом лежать шляхи,
Ясні в ночах, вони сліпі вдень :
Рамено — з Заходу на Схід,
Рамено — з півночі на південь.

I так розіпта — віки, —
Вогонь буття не загасила,
Невичерпаний дух який !
Яка непереможна сила !

Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари,
Здається, знищено вже й слід, —
Лиш потурнаки й яничари.

I ось — Стефаник і Куліш,
Ось — Коцюбинський, Леся — квіти
Степів стражданальної землі,
Народу самосійні діти.

А то підземно загуде
Вулканом націй ціла раса
I даром божеським гряде
Нам прометеїв дух Тараса.

Відповідаючи на вірш московсько-більшовицької патріотичної поетки Полонської, що писала про Ленінград : „Етат горат настроен рукамі рабофф ф стране палярних утопій”, натякаючи цим на те, що цар Петро зганяв для будови свого північного парадізу тисячі українських козаків, які неминуче гинули на цих „канальських працях”, ділі Полонска у своєму вірші каже, що замісць пам’ятника Петрові, т. зв. Мідяного Вершника, вони, комуністи поставлять іншого — свого Леніна, Маланюк пише :

Не збрехала : руками рабів.
О ! Відчув до останнього нерва.
Ta тепер під осіннього вітру спів
Петербург ваш — смердюче стерво.
Ta тепер вам — блискучий Петрів парадіз
Проваливсь, як болячка гніюча :
Це козацької крові, козацьких сліз
Помста прийшла неминуча.
Кого хочете — ставте ! Ні мідний ваш цар,
Ні гнила пранцовата потвора —
Не поможуть ! Вже зник наворожений чар :
Всі застави хитає ворог.
A рабів вже немає. Усіх пропекло
Революції вітром гарячим.